

نقش اسراف در انحطاط جامعه

فائزه عبداللهی صفی آباد^۱

چکیده

مراجعه به تاریخ نشان می‌دهد جامعه اسلامی تاکنون ملت‌های زیادی را به خود دیده‌است. هرکدام از این ملت‌ها رویه مختص به خود را داشته‌اند که نتیجه این رویه‌ها رشد یا زوال بوده‌است. زوال برخی جوامع، قدرت‌گیری برخی دیگر از جوامع را در پی داشته‌است این انحطاط مرهون عوامل مختلفی است که به شهادت تاریخ یکی از این عوامل، اسراف است. بنابراین ضرورت دارد با عبرت گرفتن از سرنوشت تلخ گذشتگان و عدم تکرار آن برای جوامع اسلامی، همچنین با شناخت و آگاهی بیشتر از مضرات و عواقب اسراف که در دامن آن اسیر نگردند. از این‌رو این تحقیق با روش توصیفی و جمع‌آوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای به نقش اسراف در انحطاط جامعه اسلامی پرداخته شده‌است. نتایج حاصل از این تحقیق عبارتند از:

- ۱- آثاری که ناشی از تاثیرگذاری اسراف بر اعتقاد انسان است و منجر به انحطاط جامعه اسلامی می‌شود.
- ۲- آثاری که ناشی از تاثیرگذاری اسراف بر اخلاق انسان است و منجر به انحطاط جامعه اسلامی می‌شود.
- ۳- آثاری که ناشی از تاثیرگذاری اسراف بر اقتصاد جامعه است و منجر به انحطاط جامعه اسلامی می‌شود.

کلیدواژه‌ها: اسراف، انحطاط، جامعه اسلامی

^۱ طلبه سطح ۲ مدرسه علمیه حضرت زینب کبری (سلام الله علیها)، کرمان، رفسنجان. Fabdollahi868@gmail.com

مقدمه

زندگی کردن در اجتماع برای انسان از جمله بدیهیات است زیرا انسان فطرتاً موجودی اجتماعی است. از این‌رو دین اسلام که کامل‌ترین ادیان است علاوه بر آموزه‌هایی که مربوط به بعد فردی زندگی انسان هستند برنامه‌هایی برای جامعه نیز دارد که انسان به عنوان عضوی از جامعه در برابر آنها مسئول است. برنامه‌های دین برای جامعه گاه مسائلی هستند که باید انجام شوند و عمل به آنها لازمه پیشرفت جامعه است و گاه مسائلی هستند که مورد نهی واقع شده‌اند و اگر انجام شوند عاملی برای انحطاط جامعه هستند. از جمله مسائلی که مورد نهی شدید قرار گرفته‌اند اسراف و تبذیر است. دین اسلام دین تعادل است و زیاده‌روی در هیچ‌کاری را نمی‌پسندد. اسراف به معنای زیاده‌روی و تجاوز است که در مقابل میانه‌روی قرار دارد و شامل زیاده‌روی در هر عملی است اما تبذیر زیر مجموعه اسراف است که تنها زیاده‌روی در مال را شامل می‌شود با وجود تفاوت‌هایی که بین اسراف و تبذیر است اما بیشتر اوقات در یک معنا و حتی به عنوان تاکید پشت سر هم به کار می‌روند. هدف این نوشتار بررسی نقش اسراف و تبذیر در انحطاط جامعه است.

در این زمینه کتاب‌ها و مقالاتی نوشته شده است از جمله:

کتاب‌ها؛

۱. «انحطاط و ترقی تمدن‌ها از نظر قرآن و منطق دیالکتیک» شهید مرتضی مطهری

۲. «علل پیشرفت و انحطاط جامعه در کلام امام علی (علیه‌السلام)» محمد پاشایی

۳. «اسراف و تبذیر در قرآن علی محمد درویشی پور» حسین رحمان پور

مقاله‌ها؛

۱. «جلوه‌های از دیدگاه قرآن» زری پیشگر ۱۳۸۴

۲. «آثار و پیامدهای اسراف و تبذیر از منظر قرآن کریم» علی رضوانی ۱۳۹۰

۳. «آثار تخریبی اسراف و تبذیر» محمدتقی سبحانی ۱۳۸۳

۴. «پیامدهای اسراف و تبذیر در قرآن و حدیث» عباس مصلی پور یزدی ، سعید عدالت مهر

۱۳۸۹

۵. «اسراف و تبذیر ماهیت ، عوامل و پیامدها» احمد فرامرز قراملکی، محسن جوادی، محمد

جداری عالی ۱۳۹۱

۶. «علل پیشرفت و انحطاط جامعه از منظر آموزه‌های اسلامی» آیت‌الله عبدالله جوادی آملی
۱۳۸۵

۷. «علل انحطاط جامعه» علی قائمی ۱۳۷۲

۸. «عوامل انحطاط و پویایی جوامع اسلامی از دیدگاه امام خمینی (رحمت الله علیه)» حسین
ارجینی ۱۳۸۷

با بررسی و مطالعه در این منابع مشخص می‌شود که در این کتاب‌ها و مقالات به طور
جداگانه به آثار اسراف و تبذیر و عوامل انحطاط جامعه پرداخته‌است ولی این مقاله درصدد آن
است که به بررسی نقش اسراف و تبذیر در جامعه بپردازد.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- اسراف

اسراف از ریشه س ر ف است و در لغت به معنای درگذشتن از حد میانه، از حد تجاوز کردن، افراط، زیاده‌روی، تبذیر، ابدار، اتلاف، گزاف‌کاری، برگزاف خرج کردن، ولخرجی، گزاف و بی‌اندازه یا بی‌جا و بی‌محل خرج کردن، تلف کردن مال (دهخدا، ۱۳۸۰: ۱/ ۱۴۶). در اصطلاح به هرگونه تجاوز از حد درکاری است که انسان انجام می‌دهد ولی غالباً این کلمه در مورد هزینه‌ها و خرج‌ها گفته می‌شود. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۷: ۳۰۷/ ۱۵)

۱-۲- انحطاط

انحطاط در لغت یعنی پایین کشیدن شتر با کشیدن مهار. فرود آمدن در منزل. فرود آمدن (دهخدا، ۱۳۸۰: ۱/ ۱۵۱) بنابراین در این تحقیق منظور تنزل جامعه اسلامی به سمت پستی و نابودی که منجر به سقوط گردد.

در هر جامعه عوامل و موانعی برای پیشرفت وجود دارد و برای اینکه جامعه ترقی کند باید عوامل تقویت و موانع از سر راه برداشته شود. از جمله موانع پیشرفت جامعه اسراف است. اسراف در تمام ابعاد جامعه اثرگذار است و در هر کدام رعایت نشود عاملی برای ضعف آن بعد و به طبع ضعف و انحطاط جامعه می‌شود. تاثیر اسراف در جامعه به شرح زیر خواهد بود:

۲- تاثیر اسراف اعتقادی در انحطاط جامعه

باورهای دینی و اعتقادات نقش بسزایی در پیشرفت جامعه دارند زیرا پایبندی به اصول اعتقادی می‌تواند سد محکمی در برابر انحرافات جامعه باشد و مانع از رکود و پسرفت جامعه شود به-طوری که امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) یکی از عوامل عقب‌ماندگی مسلمانان را فاصله گرفتن از اسلام اصیل معرفی می‌کنند. (ارجینی، عوامل انحطاط و پویایی جوامع اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره)) بنابراین باید از همه عواملی که در امور اعتقادی یک جامعه خدشه وارد می‌کند، پرهیز کرد. از جمله عواملی که در اعتقادات باید از آن دوری کرد، اسراف است. در آیاتی، انکار خداوند و پیامبران، شرک به خدا و بت‌پرستی و ایمان نیاوردن به آیات الهی اسراف معرفی شده است (مرکز فرهنگ و معارف قرآن، دائرةالمعارف قرآن کریم، ص ۲۰۲). از این آیات مشخص می‌شود یکی از انواع اسراف که انسان به آن دچار می‌شود، اسراف در امور اعتقادی است. در قرآن کریم سوره یونس

(حسکانی، ۱۴۱۱ق: ۵/۱) بنابراین با توجه به اهمیت این مسئله باید بسیار به آن توجه شود و تولیدکنندگان سعی کنند با تولید اقلام باکیفیت کشور را از وابستگی نجات دهند.

مسئله‌ای که در تولید بسیار حائز اهمیت است، استفاده از تمام ظرفیت‌های موجود در کشور است و باید از اسراف پرهیز شود اینکه تولیدکننده به کیفیت و مرغوبیت کالاهای مورد استفاده دقت نکند یا برای ارزان‌تر شدن تولیدات از مواد بی‌کیفیت استفاده کند، موجب می‌شود در مرحله مصرف، کالا مرغوبیت لازم را نداشته‌باشد و قابل استفاده نباشد که این عاملی برای هدر رفتن وقت، هزینه و سرمایه است و مصداقی برای اسراف است و نه تنها نمی‌تواند کمکی به پیشرفت جامعه از جهت تولید کند بلکه هزینه‌بر نیز خواهد بود و عاملی برای پسرفت و عقب ماندن جامعه می‌شود. مانند تولید ماشین‌های داخلی که گاهی کیفیت لازم را ندارند.

گاهی نیازهای جامعه تنها از طریق تولید برطرف نمی‌شود و باید برای تامین آن‌ها واردات صورت بگیرد. واردات باید به گونه‌ای باشد که علاوه بر حفظ تعامل با دیگر کشورها زمینه‌ای برای پیشرفت باشد و آسیب‌زننده نباشد. یکی از عوامل آسیب‌رسان به واردات اسراف و زیاده‌روی در آن است. اسراف در واردات می‌تواند به این شکل باشد که مثلاً امکان تولید کالایی در داخل وجود دارد اما با بی‌توجهی به اهمیت تولید داخلی، واردات آن کالا نیز صورت گرفته و به تولید داخلی ضربه می‌زند. در این باره رهبر انقلاب نیز تأکیدی دارند و می‌فرمایند: «اجناسی که در داخل تولید می‌شود یا قابل تولید شدن هستند، باید حتماً از خارج وارد نشوند. به بنده مراجعه می‌کنند، موارد زیادی شکایت می‌کنند و می‌گویند ما این کارخانه را ایجاد کرده‌ایم، این محصول را تولید کرده‌ایم، به‌مجرد اینکه این محصول خواست بیاید بازار، یک‌وقت دیدیم در گمرک باز شد، از خارج مشابه این جنس وارد شد! موجب می‌شود که بسیاری از کارخانجات ما از این جهت ناکام بمانند؛ بعضی ورشکسته شوند و مشکلات برایشان به وجود بیاید. بایستی حتماً این واردات مورد توجه قرار بگیرد و مدیریت بشود از سوی دولت. (بیانات رهبر معظم انقلاب در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۷، farsi.khamenei.ir)

نمونه دیگر واردات اجناس لوکس و غیرضروری است که علاوه بر هدر دادن ارز عاملی برای تجمل‌گرایی می‌شود. از دیگر پایه‌های اقتصاد یک جامعه صادرات است که عاملی برای تعامل و عرضه محصولات به دیگر کشورهاست. در مسئله صادرات نیز باید تعادل رعایت شود و

از اسراف پرهیز کرد زیرا اسراف در صادرات نیز می‌تواند آسیب‌رسان باشد. به عنوان نمونه وقتی در یک جامعه بدون توجه به نیاز داخلی صادرات بی‌رویه انجام شود، کشور با کمبود و افزایش قیمت آن کالا مواجه می‌شود و دولت برای جبران مجبور به پرداخت هزینه‌های اضافه می‌شود. همچنین عکس این موضوع نیز صادق است؛ اگر در مصرف زیاده‌روی شود، استفاده بی‌رویه مانع از این می‌شود که صادرات انجام شود و این عاملی برای ضعف اقتصاد کشور خواهد بود.

بنابراین در تمام ارکان اقتصادی جامعه از جمله تولید، مصرف، واردات و صادرات باید تعادل رعایت و از اسراف پرهیز شود زیرا اسراف در هر کدام باعث ضربه زدن به اقتصاد جامعه می‌شود.

نتیجه گیری

با بررسی آموزه‌های قرآن و مطالعه در تاریخ مشخص می‌شود که اسراف چه آثار بدی بر جوامع داشته‌است و می‌تواند آنها را به انحطاط بکشد. این تحقیق در پی بررسی نقش اسراف بر انحطاط جامعه به سوالات اینگونه پاسخ داد:

۱. اسراف در اعتقادات چه نقشی در انحطاط جامعه دارد؟

اسراف و افراط و تفریط در امور اعتقادی باعث می‌شود جامعه از اعتدال خارج شود و فساد در جامعه زیاد شود و از مسیر کمال دور شود که این روند انحطاط جامعه را در پی دارد.

۲. اسراف در اخلاقیات چه نقشی در انحطاط جامعه دارد؟

مصادیق اسراف در اخلاقیات مواردی هستند از قبیل:

الف) دنیاپرستی؛ که اسراف در این مورد باعث فساد عقل، دوری از یاد خدا و آخرت می‌شود که نتیجه ای جز فراموشی انسانیت و در نهایت زوال جامعه ندارد.

ب) اسراف در امور جنسی نیز عاملی برای فروپاشی خانواده و تهدیدی برای بقاءنسل یک جامعه است که می‌تواند منجر به فروپاشی جامعه شود.

۳. اسراف در امور اقتصادی چه نقشی در انحطاط جامعه دارد؟

اسراف در امور اقتصادی نمودهایی دارد از جمله:

الف) اسراف در بیت المال و اموال عمومی که باعث می‌شود جامعه متحمل هزینه‌های اضافه شود.

ب) اسراف در منابع طبیعی سبب محرومیت جامعه و همچنین نسل‌های بعدی از این منابع می‌شود زیرا جبران آنها غیرممکن و یا بسیار هزینه بر است.

ج) اسراف در تولید و مصرف که موجب ایجاد مشکلات اقتصادی برای کشور خواهد شد و وقتی اقتصاد که از ارکان مهم یک جامعه است آسیب ببیند قطعاً جامعه نیز آسیب خواهد دید.

پیشنهادهای پژوهشی

باتوجه به نتایج حاصل از پژوهش، موضوعات زیر پیشنهاد می‌شود:

- ۱- علل انحطاط جامعه اسلامی از منظر نهج‌البلاغه
- ۲- تاثیر اسراف اعتقادی بر تربیت فرزندان
- ۳- راهکارهای جلوگیری از اسراف در جوامع

فهرست منابع

✽قرآن

۱. ارجینی، حسین (۱۳۸۷ه.ش)، «عوامل انحطاط و پویایی جوامع اسلامی از دیدگاه امام خمینی»، مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۲
۲. آمدی، عبدالواحد (۱۴۱۰ه.ق)، غررالحکم و دررالکلم، قم، بی‌نا، دوم
۳. حرانی، ابن شعبه (۱۲۹۷ه.ق)، تحت‌العقول، تهران، بی‌نا
۴. حسکانی، عبیدالله بن عبدالله (۱۴۱۱ه.ق)، شواهد التنزیل لقواعد التفضیل، تهران، موسسه الطبع و النشر، تهران، سوم
۵. خمینی، روح‌الله (۱۳۶۰ه.ش)، صحیفه امام، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چهارم
۶. خمینی، روح‌الله (۱۳۸۰ه.ش)، شرح حدیث جنود عقل و جهل، تهران، -، پنجم
۷. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۹۰ه.ش)، فرهنگ لغت دهخدا، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، دوم
۸. دیلمی، حسن بن ابی‌الحسن (۱۳۷۱ه.ش)، ارشادالقلوب، قم، بی‌نا، اول
۹. رحمانی، محمد (۱۳۷۹ه.ش)، «بیت‌المال در نهج‌البلاغه»، تهران، ۱۷

۱۰. رضایی، سید عبدالحسین (۱۳۷۷ه.ش)، ترجمه ارشادالقلوب، تهران، اسلامیه، سوم
۱۱. سبک‌رو فومنی، کاوه (۱۳۹۴ه.ش)، «منابع طبیعی از منظر قرآن، احادیث و بزرگان»، منابع طبیعی و آبخیزداری صومعه‌سرا
۱۲. سیدرضی، شریف (۱۳۹۵ه.ش)، ترجمه نهج‌البلاغه، بی‌جا، بی‌نا
۱۳. شاه‌آبادی، محمدعلی (۱۳۸۸ه.ش)، مروری بر تجمل و اسراف، تهران، کانون اندیشه جوان، چهارم
۱۴. قرائتی، محسن (۱۳۷۴ه.ش)، تفسیر نور، تهران، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن
۱۵. کلینی، محمد (۱۴۰۷ه.ق)، الکافی، قم، دارالحدیث، پانزدهم
۱۶. مجلسی، محمدباقر (۱۱۱۰ه.ق)، بحارالانوار، بی‌جا، موسسه تحقیقات و نشر معارف اهل‌البیت (ع)، ۲۵
۱۷. محقق داماد، سید مصطفی (۱۳۸۳ه.ش)، «مصرف بی‌رویه اموال عمومی از نظر معارف اسلامی»، بی‌جا، همایش روش‌های پیشگیری از اتلاف منابع ملی
۱۸. مدرسی، سیدمحمدتقی (۱۳۷۸ه.ش)، تفسیر هدایت، مشهد، موسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، اول
۱۹. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۹۵ه.ش)، سخنرانی درمورد راهکارهای فرعون‌ی برای تسلط بر مردم، قم، دفتر مقام معظم رهبری
۲۰. مغربی، قاضی نعمان (۱۳۸۵ه.ق)، دعائم‌الاسلام، قم، موسسه آل‌البیت علیهم السلام، دوم
۲۱. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۹۲ه.ش)، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه